

Smålom

— en art att hålla under uppsikt

Mats Andersson

Under 1995 startades projekt LOM, som är tänkt ska samordna inventeringar av stor- och smålom i landet för att ge en tydligare bild av populationsförändringar och den eventuella miljöpåverkan lomarna är utsatta för. I Lindesbergs kommun har en rad tjärnar redan inventerats under flera år, och författaren redovisar här resultaten.

En lomsseminarium arrangerades av Naturskyddsföreningen och Sveriges Ornitologiska Förening (SOF) på Viskadalens folkhögskola i april 1994. Vid seminariet diskuterades uppläggningsprojekt LOM, som därefter startades på allvar under 1995. Projektet är tänkt att samordna och vidareutveckla de inventeringsinsatser av stor- och smålom som idag förekommer runt om i landet, av föreningar och privatpersoner.

Syftet med projektet är att följa reproduktionsutfallet för lomarna i olika delar av landet. Dessutom belysa eventuell belastning av tungmetaller och klorerade kolväten hos dessa arter. Ett delmål är också att ta fram en faunavårdsstrategi för lomarna (Eriksson & Lindberg 1995). Projektet är tänkt att pågå i minst tre år. I Lindesbergs kommun deltog Frövi Fågelklubb, där man kommer att koncentrera sig på smålommen.

Smålommens utbredning

I den svenska "röda listan" över hotade, sällsynta och hänsynskrävande arter betecknas smålommen som hänsynskrävande (hotkategori 4). Smålommen är dock inte hotad till sin existens, men låg häckningsframgång tillsammans med en komplex hotbild, gör att man måste hålla arten under uppsikt. Detta gäller även för storlommen och för båda arterna hyser vi här i Skandinavien ett internationellt ansvar, eftersom viktiga delar av de häckande bestånden

finns här (Tucker & Heath 1994). Smålommen är vanligare i norra Sverige än i södra. Man har uppskattat att 90 % av antalet par finns norr om en linje Värmland-Dalarna-Hälsingland. I mitten på 1980-talet bedömdes att 1300 par fanns i Sverige (Ahlén & Tjernberg 1992).

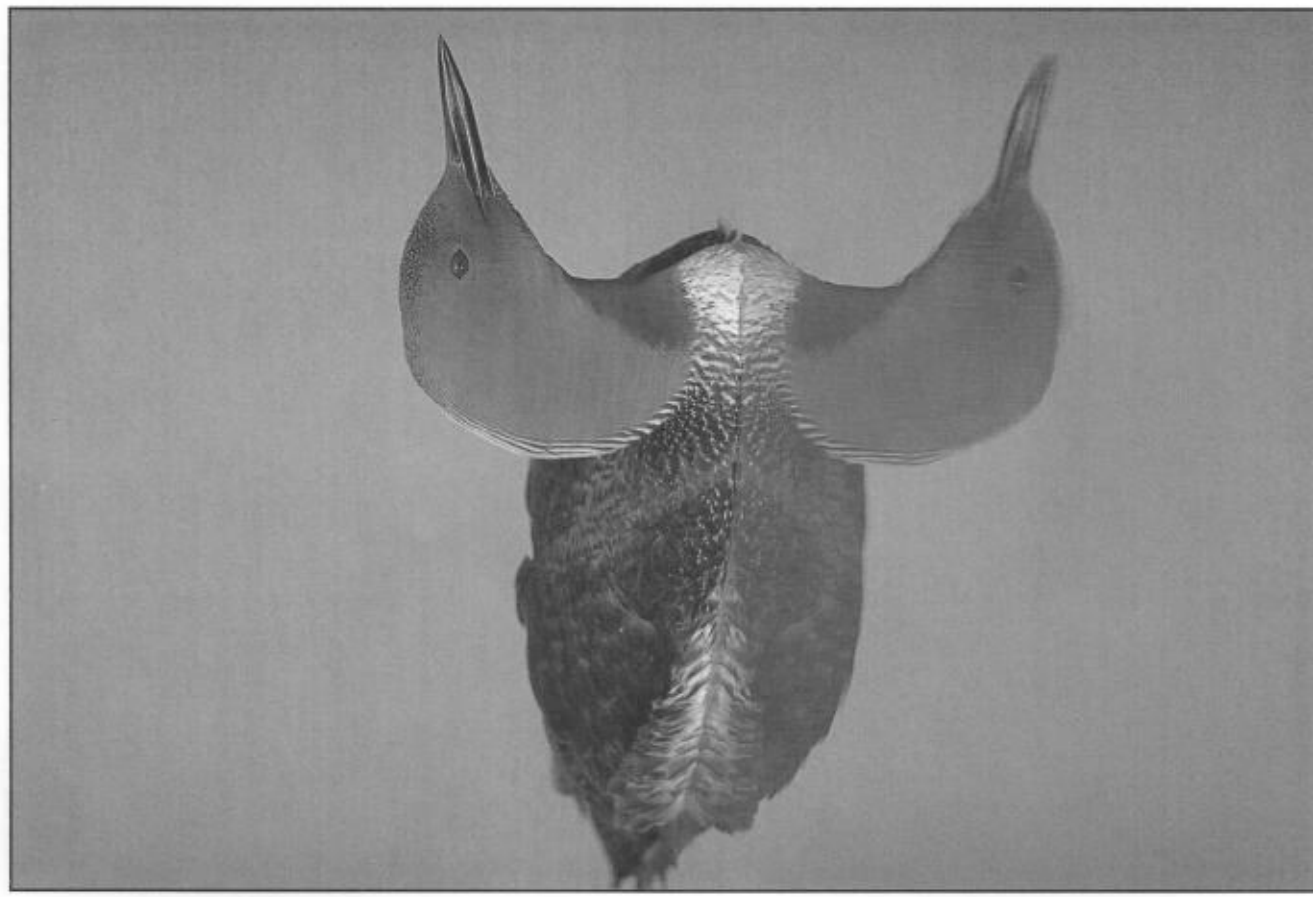
Ekologi, hot och åtgärder

Smålommen häckar främst i mindre sjöar och tjärnar, som ofta är fisklösa. Fodan, som mest består av fisk, söker den därför i närbelägna större s.k. fiskesjöar. Lommen ställer vissa krav på häckningslokalen, t.ex. att den ska ha låga gungflystränder, små holmar där boet kan läggas, fri sikt och en tillräckligt stor vattenyta så att den kan starta och landa utan problem. Hoten mot smålommen kan vara flera, t.ex. försurning, kvicksilverbelastning, rörligt friluftsliv, strandskydd, dikningar, skogsbilvägar, fiskevårdsområden och regleringar.

Åtgärderna för att klara smålommen kvar som häckfågel är därför att skydda häckningslokalerna mot dikning eller annan påverkan på vattenståndet. Inget sportfiske bör tillåtas och självklart ingen utsättning av fisk. Skogsavverkningar under häckningsstuden bör också undvikas och inga skogsbilvägar byggas från maj till och med augusti. (Ahlén & Tjernberg 1992).

Smålom, Island

Foto: Anders Geidemark

Förekomsten i Västmanland

Följande uppgifter om förekomsten i Västmanland är till stor del hämtade från Andersson (1988). Smålommens utbredning i Västmanland under häckningstiden är förbehållet Bergslagen. Det innebär också att den finns norr om den så kallade Norrlandsgården, som skär genom Västmanland i nordostlig riktning, från trakten av Nora och Lindesberg upp mot Fagersta och Norberg. Uppgifter om antalet par och utbredning har hämtats från regionala rapportkommitténs (rrk) arkiv för Västmanland.

Antalet lokaler och par

Nuvarande och tidigare utbredning under häckningstiden i landskapet är i kommunerna Hällefors, Lindesberg, Nora, Ljusnarsberg, Skinnskatteberg, Fagersta och Norberg. Antalet par ökar västerut och därmed finns flest i Hällefors kommun. Från början av 1980-talet och fram till 1994 finns uppgifter om 64 lokaler där häckning med säkerhet ägt rum. Därutöver finns ett antal lokaler där häckning inte har konstaterats,

men som ändå kan vara smålomslokaler.

Antalet lokaler kommunvis är följande: Hä (22), Lj (17), No (7), Lj (6), Fa (7), Sk (1), Nb (4) = 64 lokaler där konstaterad häckning skett, enligt regionala rapportkommitténs arkiv (se även tabell 1 nedan). Antalet årliga par uppskattades 1988 till mellan 60 och 90 och det ansågs rimligt att 70 par häckade årligen (Andersson 1988). Det finns inget som nu fem år senare, under mitten av 1990-talet, tyder på att den siffran skulle ha ändrats speciellt radikalt.

Några nya lokaler har tillkommit och dessutom finns säkert ett antal som inte är kända. I vissa kommuner finns kanske fler lokaler att hitta, troligast i Hällefors, Ljusnarsberg och Nora och möjligen även i Skinnskatteberg.

Häckningstjärnen

Smålommen i Västmanland häckar i myr- gölar, skogstjärnar och i små skogssjöar. Drygt 10 % häckar i myrgölar, främst i Hällefors kommun. I Lindesbergs kommun finns inget häckande par i myrgöl. Storleken på häckningslokalerna varierar mellan 0,5 - 27,5 ha. Mer än 90 % av lokalerna är dock mindre än 5,0 ha och 65 % av dem är mindre än 2,0 ha. Eftersom det är viktigt för lommen att kunna lyfta och landa utan hinder är det viktigt att en eller flera sidor av lokalen saknar träd närmast stranden (se även ekologi, hot och åtgärder ovan). Kalhuggning ända ner till strandkanten kan då gynna smålommen, vilket det finns flera exempel på i Lindesbergs kommun.

Fiskesjön

Smålommen flyger normalt till större närlägnade fiskesjöar för proviantering. Avståndet till fiskesjön bör inte överstiga 10 kilometer. Dessa fiskesjöars existens och kondition, tillsammans med tillgång på lämpliga häckningstjärnar, är alltså helt avgörande för smålommens förekomst i en trakt. I Västmanland tycks förekomsten på fiskesjöar vara den begränsade faktorn för

antalet par. Majoriteten av fiskesjöarna i Västmanland hyser goda bestånd av siklöja, en fisk som lommen tillsammans med mörk föredrar att föda upp sina ungar på. Man kan därför se en koppling mellan sjöar med siklöja och förekomst av smålom.

Rapport från smålomsprojektet i Lindesbergs kommun 1995

I Lindesbergs kommun finns under perioden 1984-1994 häckningar rapporterade från 17 lokaler, samtliga i den norra delen av kommunen. Därutöver finns fynd från ytterligare några lokaler under häckningstid. Uppskattningsvis häckar i kommunen årligen med åtminstone 12 par. Råsvälen har varit den särklassigt viktigaste fiskesjön under perioden. Råsvälen hyser ett värdefullt bestånd av siklöja, som är en viktig föda för smålommen. Andra viktiga fiskesjöar är Usken, Stora Klotensjön, Gränsjön, Ölsjön och Glien (Andersson 1995).

Inventeringsmetoden

Inventeringen gick till så att varje tänkbar häckningslokal besöktes vid minst tre tillfällen. Besöken gjordes under perioden från slutet av april till början av augusti och

med tonvikten lagd i juni - juli. Syftet var alltså att fastställa förekomsten av stationära häckande par och resultatet av eventuella häckningar, samt hur många "stora" ungar varje par fick. Varje inventerare fick ett protokoll att fylla i, där bl. a. en uppskattning av ungaras storlek skulle göras. Med "lyckade häckningar" menades häckningar som resulterade i minst en "stor" unge, vilket betyder att de är halv vuxna-flygga.

Något letande efter bon behövde man inte göra utan ett stationärt par räckte som bedömning att lokalen var att betrakta som en häckningslokal. Smålommen, liksom storlommen, avstår vissa år från att häcka men uppehåller sig i sin häckningsstjärn och håller revir. Detta är naturligt och förhoppningsvis kommer de under nästkommande år tillbaka och producerar ungar.

Resultat

Sammanlagt besöktes 18 lokaler. Av dessa fanns det stationära par vid 11 lokaler. Vid 7 lokaler sågs alltså inga lokmar vid något tillfälle. Av de 11 häckningslokalerna lyckades häckningen vid 4 lokaler. Vid dessa 4 lokaler fick lommarna fram sammanlagt 5 "stora" ungar. Detta blir 0,45

Smålom, vattendans, Island

Foto: Anders Geidemark

Tabell 1. Uppskattning av nuvarande antalet par kommunvis i Västmanland samt antalet kända häckningslokaler för smålom 1980-1994.

Kommun:	Antal par	Antal lokaler
Hällefors	35	22
Lindesberg	12	17
Nora	8	7
Ljusnarsberg	8	6
Fagersta	3	7
Norberg	3	4
Skinnskatteberg	1	1
Summa:	70	64

Kommentar: Noterbart är att det på en lokal (Knuthöjdsmossen tillsammans med Hammarmossen i Hällefors kommun) kan häcka inte mindre än 10 par. Man får också komma ihåg att par kan alternera mellan olika häckningstjärnar under olika år.

"stora" ungar per stationärt par och 1,25 "stor" unge i medeltal per lyckad häckning.

Årets häckningsresultat måste anses som magert och vad det låga antalet lyckade häckningar beror på kan man bara spekulera om. Eventuellt kan det plötsliga väderbakslaget i maj 1995 spela in. Majs första halva bjöd nämligen på omväxlande kalla nätter och varmare dagar. Den 14:e svepte så en kraftig nordlig vind ner över våra trakter med snö och kyla som höll i sig flera dagar. Detta sammanföll med lommarnas inledande häckning. Den 24:e maj blev det äntligen något varmare och nära +20 grader under dagen. Det kan också vara andra faktorer som spelade in och de kommande årens inventeringar ger oss förhoppningsvis svar.

Deltagare i inventeringen var, Bo Dahlström, Jonas Kling, Kjell Mattsson, Per-Martin Ramberg, Johnny Tegin, Ulla Wallin, Per Zetterlund och Mats Andersson.

Ett stort Tack! riktas till samtliga och en

förhoppning om fortsatt medverkan underkommande år. Ekonomiskt bidrag till resor erhöles av Frövi Fågelklubb.

Referenser

- Ahlén, I & Tjernberg, M. 1992. Artfakta. Sveriges hotade och sällsynta ryggradsdjur, 1992. Databanken för hotade arter. Uppsala.
- Andersson, M. 1988. Smålommen i Västmanland. Fåglar i Västmanland 19: 85-93.
- Andersson, M. 1995. Hotade fåglar i Lindsbergs kommun. Frövi Fågelklubb, meddelande nr 15.
- Eriksson, MOG & Lindberg, P. 1995. Projekt LOM - Inventeringsrapport 1994. Naturskyddsföreningen 1995.
- Tucker, GM. & Heath, MF. 1994. Birds in Europe: their conservation status. Bird Life International (Bird Life series no 3). Cambridge.

Mats Andersson, 0581-162 74

Ring Suarar'n!

Senaste nytt
av obsar
och aktiviteter!

Rapportera
du med!

021 - 18 88 44

Brian Glada — inrapporterad
och fotograferad av Marcus
Rehnberg